

УДК 373.3.015.31:172.12

FORMATION OF PUPILS' CIVIC CONSCIOUSNESS IN THE CONDITIONS OF THE EDUCATIONAL PROCESS OF PRIMARY SCHOOL

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Danyliak R.Z. / Даниляк Р.З.

s.p.s., as.prof. / к.пед.н., доц.

<https://orcid.org/0009-0002-2735-985X>

Komarchyn N.R. / Комарчин Н.Р.

magistr/ магістр

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University,

Drohobych, Ivan Franko, 24, 82100

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,

м. Дрогобич, вул. Івана Франка, 24, 82100

Анотація. Охарактеризовано національну спрямованість сучасної системи освіти. Висвітлено основні аспекти громадянської свідомості як однієї із форм свідомості особистості. Проаналізовано важливість формування громадянської свідомості у системі національного виховання учнів. Розкрито зміст громадянської компетентності в межах Державного стандарту початкової освіти.

Ключові слова: громадянин, громадянська свідомість, громадянська компетентність, національне виховання.

Abstract. The national orientation of modern education system is characterized. The main aspects of civic consciousness as one of the forms of the consciousness of personality are elucidated. The importance of the formation of civic consciousness in the system of national education of pupils is analyzed. The content of civic competence within the State Standard of Primary Education is revealed.

Key words: citizen, civic consciousness, civic competence, national education.

Вступ

Сучасне українське суспільство стоїть на порозі складних реформ, які стосуються усіх без винятку сфер життя: економічної, соціальної, культурної, освітньої. Утвердження національного характеру цих реформ є пріоритетним напрямом процесу модернізації суспільства і пошуку відповідей на злободенні питання наших днів. Як зберегти надбання національної культури та передати наступним поколінням, щоб вони вміли цінувати і шанувати матеріальну та духовну культуру, створену народом протягом століть важкого життя у боротьбі за волю? Як навчити шанувати рідну мову, історію? Як виховати свідомого громадянина своєї держави, який позиціонує себе як невід'ємну частину українського суспільства та прагне розвивати його?

Основний текст

Вагома роль у процесі формування свідомого громадянина належить освіті, адже освіта є основою становлення та всебічного розвитку особистості, запорукою розквіту суспільства. Національна спрямованість освіти на розвиток поваги до традицій, культурно-історичних цінностей, духовної спадщини українського народу є ключовим аспектом Національної доктрини розвитку освіти. Згідно з цим документом система освіти покликана утверджувати своїм змістом національну ідею, сприяти розвитку української культури і водночас засвоєнню надбань культури світової, бути рушієм національної самоідентифікації.

Надзвичайно важливою компонентою освіти є національне виховання підростаючого покоління, яке в майбутньому покликане будувати і розвивати громадянське суспільство в Україні. Метою національного виховання як пріоритетного напрямку освіти є «...виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадянському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури [3].

Виховання свідомого, компетентного громадянина, відповідального за власні дії, сьогодні є одним з найактуальніших напрямів освіти на всіх її щаблях – від дошкільної до вищої. Так, уже в дошкільних закладах освіти у дітей змалку розвивають елементи громадянської свідомості шляхом вшанування пам'яті захисників і захисниць під час загальнонаціональної хвилини мовчання. Державним стандартом початкової освіти, побудованого на засадах компетентнісного підходу, передбачено формування низки ключових компетентностей, серед яких є і громадянська компетентність. Р. Арцишевський, Т. Бакка, О. Пометун, О. Сухомлинська, К. Чорна та багато інших українських педагогів-новаторів розглядають розвиток громадянської компетентності як одного з пріоритетних завдань системи освіти. Вона тісно пов'язана з важливими ідеями демократії, справедливості та рівності, усвідомленням прав людини і

водночас повагою до прав інших людей. Громадянська компетентність також передбачає свідому самоідентифікацію особистості як громадянина української держави, формування громадянської свідомості.

Громадянська свідомість є однією із форм свідомості як способу опанування та усвідомлення людиною взаємозв'язків у світі за допомогою системи знань, вироблених у суспільстві. Громадянська свідомість є втіленням активної позиції та вибору людини з погляду громадянських цінностей та громадянськості. К. Чорна серед визначальних характеристик громадянської свідомості виокремлює моральність особистості. Моральність є інтегрованою гуманістичною якістю, яка поєднує в собі такі риси, як «...милосердя, толерантність, совість, чесність, правдивість, працелюбність, гідність, повагу і любов до своїх батьків, роду, ціннісне ставлення до людей» [6, с. 107]. Саме ці риси формуються в учнів початкових класів в межах вивчення громадянської та історичної освітньої галузі. На уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» молодші школярі вчаться встановлювати причинно-наслідкові та хронологічні зв'язки між подіями та постатями героїчного минулого та сучасності України, знайомляться з найважливішими пам'ятними датами в історії українського народу та ключовими історичними постатями, які є зразком справжніх громадян. Здобуті знання з тем «Між минулим і майбутнім», «Україна – мій край, моя Батьківщина», «Державні символи України», «Правила життя в суспільстві», «Права та обов'язки» та інші допомагають розвинути в учнів відчуття власної гідності, усвідомити себе громадянином України, проявити себе активним учасником класних та шкільних виховних заходів, які мають громадянське спрямування.

Громадянська свідомість формується в межах реалізації Концепції розвитку громадянської освіти в Україні, згідно з якою серед основних завдань громадянської освіти учнів є «...сприяння формуванню громадянської національної та культурної ідентичності, формування активної життєвої позиції, здатності до громадських ініціатив і волонтерства, сприяння всебічному розвитку і функціонуванню державної мови в усіх сферах суспільного життя,

підвищення духовного рівня українського народу та усвідомлення його моральних норм» [4]. Громадянська освіта є складною багаторівневою системою, яка починає реалізацію ще з дошкільного віку. Учні початкових класів можуть залучатись до участі у благодійних заходах (виставки творчих робіт, ярмарки), соціальних акціях (вистави, концерти для ветеранів та представників соціально вразливих верств населення) і навіть здійснювати волонтерську діяльність (комплектація подарункових наборів для військових).

Висновок

Усвідомлення та осмислення логічних взаємозв'язків між минулим та сьогоденням, формування свідомої активної громадянської позиції, засвоєння демократичних цінностей, прояв поваги до прав людини і толерантного ставлення до інших, національна самоідентифікація – все це є виявами громадянської свідомості особистості, яку слід виховувати з дитинства.

Література

1. Громадянська освіта та методика її навчання : Підручник для студентів педагогічних закладів вищої освіти / за заг. ред. Т. В. Бакка, Т. В. Мелещенко. К. : УОВЦ «Оріон», 2019. 320 с.
2. Державний стандарт початкової освіти. *Учитель початкової школи*. 2018. №4 (вкладка).
3. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 р. №710-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 02.08.2025).
4. Національна доктрина розвитку освіти : Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (дата звернення: 15.09.2025).
5. Ремех Т. О. Сутність і структура громадянської компетентності учня Нової української школи. *Український педагогічний журнал*. 2018. №2. С. 34–41.
6. Чорна К. І. Іван Огієнко і сучасні пріоритети громадянського виховання

підростаючого покоління. *Вісник Житомирського педагогічного університету*. 2002. №9. С. 106–108.

Статтю відправлено: 19.09.2025р.

Даниляк Р.З., Комарчин Н.Р.